

Fotograf: Elif Tunca

Firdevsi Azizi:

“Uygurlardan Rejisör Yetişmesi Gerek”

➤ **Kısaca kendinizden bahseder misiniz? Sinema hayatınız nasıl başladı?**

Ben küçükken film izliyordum, Hindistan’dan *Avare* (1951) filmi Raj Kapoor... O zaman sekiz yaşımdaydım ağacın üstünde izliyordum filmi, ağaçtan düştüm. Benim sinemaya arzum Raj Kapoor’dan başlıyor. Ben hayatımda sanatsız dünya düşünemiyorum. Sanat dünya, dünya sanat... İnsan sanat, hayat sanat... İnsanın içindeki, yüreğindeki muhabbet... Muhabbet, sevgi insandaki birincil hissiyattır. Muhabbet yok, dünya yok... Ben küçükken çok roman okurdum. Yirmi iki yaşında *Çalığışu* kitabını

okudum. Dedim ki o zaman Türkiye’de güzel hayat var, muhabbet var. Ben kitabı dost tuttum, romanı dost tuttum. Onlar bana dünyayı tanıttı.

Sonra senaryo yazmaya başladım. Benim amcam başbakan (Seyfeddin Aziz), bizim aile üst düzey bir aile... O yıllarda tabii komünist ahlâk yükselişte, bize burjuva diyorlar. 1980 yılında Doğu Türkistan’ın film stüdyolarına girdim. Orada istemediler beni, sen burjuvasın diye. O dönemde *Garip ile Sanem* (1981) filminde yönetmen yardımcısı olarak çalıştım. Sonra sinemaya gözüm açıldı. Film nasıl yapılırdı, senaryo nasıl yazılırdı? *Garip ile Sanem*’de filmin çekilişi, senaryo nasıl işlenir, aktö-

rü, aktrisi vs. filmin yapım işlerini gördüm ve yazdım. Ben film enstitüsünde okumadım. İmtihani kendimden aldım, Firdevs sen bu filmi çeksen nasıl çekerdin, bunları düşündüm ve yazdım. Sonra 1982'de bir filmden rol teklifi geldi ve oyunculuğa başladım. Kötü adam rolüydü ama halk çok sevdi, Doğu Türkistan'daki o filmde oynadığım karakterin ismiyle bilirler beni. Sonra oyunculuk devam etti bir süre. *Sahip Cemalin Ölümü*, *Sırlı Kervan* gibi filmlerde oynadım. Sonra Çin'de film stüdyolarına gittim; Pekin, Şangay... Oralarda filmlerde oynadım.

Ancak benim gönlüm yarım; çünkü öz halkımın filmini çekmedim. Halkımın isteklerini, kaygılarını, ümitlerini çekmedim. Ben düşündüm ki Uygurlardan rejisör yetişmesi gerek. Rejisör olayım ki kendi tarihimizi, arzu ve isteklerimizi çekeyim. Çin'den, başka yerlerden gelen rejisörler

bizim milletimizi anlamaz. Neden bizde rejisör çıkmıyor, çıkması gerek. 1988 yılında Özbekistan'a gittim. Onlarda Firkat diye şair var, on altı yıl Doğu Türkistan'da yaşamış. 1909'da vefat etmiş, kabri Doğu Türkistan'da. Onun kitaplarını, şiirlerini okudum, *Firkat* diye bir tarihi film senaryosu yazdım hakkında. 1991-1996 yılları arasında Özbekistan Mannan Sanat Üniversitesi'nde yönetmenlik okudum. Beş yıl okudum %60 film izledim, okudum, yaptım; %40 nazariye. 1996 yılında mezuniyet için *Dumanlı Seher* filmi yazdım ve yönettim.

➤ **Çin Uygur Özerk Bölgesi'nden geliyorsunuz. Ülkenizdeki sinema ortamı hakkında bilgi verebilir misin? Bölgenizdeki sinemanın sorunları neler?**

Film yapanlar var ama tarihimizi, örf adetimizi anlatmıyor. İyi rejisörler var film ya-

pan ama onlar da başka milletten. Uygur genç yönetmenlerin fikirleri gelişmemiş. Tarihini bilmeyen millet özünü bilmez. Sanatkârların, rejisörlerin tarih bilmesi gerek. Sinema çok güçlü bir araç. Bizim insanlarımızın fikrini Amerikan filmleri bozdu. İyi yönetmenler, iyi senaristler gerekiyor. İyi senaryo olsa iyi rejisör olmadan olmuyor. Çünkü sinemanın anası senaryodur. İyi rejisör olsa, iyi oyuncu olması lazım. Hepsisi de olsa para bulmak lazım. Güçlü filmler lazım, ritim lazım; güç Amerikan filmlerinde var. İyi filmler çıkmıyor. Rejisörde akıl gerek, feraset gerek... Devir hızlı; biz at ile gidiyoruz, diğeri uçakla uçuyor. At ile yetişebilir miyiz?

➤ **Bundan sonraki projeleriniz neler? Toplantıda Kaşgarlı Mahmut ile alakalı bir filmden bahsettiniz. Türkiye ile ortak yapımlara nasıl bakıyorsunuz?**

11. asırda Müslüman Uygur Bey'i ile Budist bir kız arasında bir aşk hikâyesi yazdım. Ama bunu Urumçi'de çekmek mümkün değil, para yok. Özbekistan'da da çekemeyiz çünkü İslam hakkında. Türkiye'de çekmek mümkün. Ben buraya üç film projesiyle geldim. Birisi *Takdir*, Müslüman-Budist hikâyesi... Diğeri *Kaşgarlı Mahmut*... Kaşgarlı Mahmut'un çocukluğu hakkında... Buraya ümit ve arzu ile geldim. 2013 yılında Başbakan Erdoğan Uygur Cumhuriyeti'ne geldi, gördü, başbakanla beş şartta anlaştı. Bunlardan beşincisi medeniyet alışverişi...

Türkiye'ye gelmem gerektiğini düşündüm; çünkü fikirlerimiz bir, biz kardeşiz. Bir diğeri senaryom ise *Sönmez Meşale*. 1930'lu yıllarda Doğu Türkistan'da okullar açan, maarifin gelişmesi için çalışan eğitimci Muhammed Ali Tevfik hakkında. 1933'te gelip, okullar açtı kasabalarda. Yirmi altı okul, tek muallim...

Hâsılı Doğu Türkistan'da bu filmi çekmek mümkün değil, imkânı yok. Benim arzum bunları Türkiye'de yapmak. Başbakan bunları tasdik etse, alsa... Siz bunları yazın Erdoğan okusun. *Kaşgarlı Mahmut*, *Sönmez Meşale*, *Takdir*... On beş hazır senaryom var. Bunlardan beş tanesi Türkiye-Doğu Türkistan arasında... Bunlar kabul görse ben ölüp gitmeye razıyım. Ben ölümden korkmam, Allah'a gideceğim. Sadece bunları yazdım, halka gösteremeden ölüp gidersem diye korkuyorum.